

Vasyl DENYSIUK*

ФРАЗЕОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ У ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ**

Розвиток фразеологічного фонду української мови засвідчує динамічні процеси передусім у кількісному складі цих одиниць, що було зумовлено як появою нових стійких сполучень слів на основі власномовних ресурсів, так і запозиченням / калькуванням задля заповнення лінгволакуни. Динаміка проявляється передусім у зміні семантичної структури, що спричиняє різні мовні процеси – від розщеплення колись єдиного значення на пучок сем до виходу на периферію, а згодом і повної втрати фразеологічної одиниці. У першому разі це стосується використання одного фразеологізму в різних комунікативних ситуаціях, що презентують різні стилі чи жанри, таким чином відбувалося витворення в українській мові міжстильових фразеологізмів, що інколи могли й реалізувати протилежну семантику.

Звернення до щоденникового дискурсу першої половини XVIII ст. дає змогу простежити фразеологічні хитання між російським і ще відчутним польським впливом. Зрозуміло, що Я. Маркович занотовував переважно інформацію, що стосувалася його економічно-суспільної діяльності, однак досить часто натрапляємо на контексти, де генеральний підскарбій описує ситуації, пов'язані з вирішенням різних юридичних чи адміністративних справ, де вживає властиві цій сфері канцелярські вислови, напр.: П. сотникъ наказній глинській далъ за рукою сказку о учинившомся побиттю надъ греченкомъ перекоповскимъ батожжемъ въ Глинску, по указу подполковника інгер. полку Реткина (Дневникъ генеральнаго подскарбія Якова Марковича (1717–1767 гг.). Ч. 1: 1717–1725 / А. Лазаревскій. Київ : Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1893. С. 28); Василь Дейнека, бувши тутъ, далъ карту за рукою о поступкахъ Кальнѣцкаго, и зъ тимъ отехаль, что мѣль дать грошей рублей 30 мнѣ, якихъ будто 134 зол. винень Кальнѣцкому, а не 50 рублей (там само. С. 87). В обох контекстах додатковим компонентом є залежний від дієслова субстантив у формі З. в., що слугує на позначення різновиду юридичного документа. Як зазначають І. Керницький, М. Худаш, в українській мові XVI–XVII ст. уживалися різні канцеляризми з компонентом рука на позначення специфіки оформлення документа, зокрема руками своїми підписатисѧ, руку подписати.

За даними історичних словників української та білоруської мов, цього стійкого сполучення слів не зафіксовано. У «Матеріалах» І. Срезневський у реєстровому рука теж виокремлює це значення, ілюструючи контекстами з пам'яток XV–XVI ст. (Т. III. С. 192). Зауважимо, що лексема рука в цих прикладах входить до складу стійкого сполучення руку приложити, яке лексикограф як стійке не кваліфікує. Мінімальний фразеологізм за рукою з «підписовою» семантикою виокремлюють укладачі «Словника російської мови XI – XVII ст.»: за рукою (за руками) – скрепленный подписью (подписями) (о документе) (Вип. 22. С. 242). Цю лексикографічну традицію продовжили й укладачі «Словника російської мови XVIII ст.»: Употр. в словосочетаниях за рукой, за подписанием, за печатью, за распиской и др., указывающих на скрепление, подтверждение, чего-л. подписью, печатью, распиской и т. п. (Вип. 7. С. 154).

Прикметно, що нині вислів активно вживаний, про що зазначає С. Бирик: «У сучасній літературній мові усталився вислів за підписам (підписами), коли йдеться про осіб, що затвердили той чи інший документ,

*PhD (linguistics), Associate Professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

**Legal phraseology in diary discourse / Фразеологія юридичної сфери у щоденниковому дискурсі (UA)

напр.: “Шпачиха кинула клич негайно ж братися й писати анонімку за підписами всього селища” (О. Гончар); “Указ за підписом Президента набуде чинності з 1 березня 2002 року” і т. ін.» (<http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine60-40.pdf>), хоч «Словник української мови» цього сполучення слів не реєструє.

Отже, наведений ілюстративний матеріал і дані словників дають змогу говорити про метафоричний зсув в іменнику рука, що, первинно реалізуючи значення знаряддя дії, властиве О. в., зазнав контекстуальних семантичних трансформацій і почав у складі сполучення слів уживатися на позначення результату дії – підпису, а також про вплив російської мови на поширення цієї применниково-іменникової конструкції в українській.